

Ett båtfynd från Juuvajärvi i Panelia, Kiukainen

1. Unto Salo, Beskrivning av fyndet.
2. Veikko Valovirta, Fyndets ålder.

1.

I juli 1958 meddelade rektorn för samskolan i Kiukainen, Onni Niemi till Satakunta museum i Björneborg, att man i Panelia hade hittat en enstamig båt, en eka. När jag på hösten företog en granskningsresa till platsen, konstaterade jag att fyndplatsen låg på norra stranden av sjön Juuvajärvi, numera skogbevuxen och hörande till hemmanet Metsä-Konstari.¹ Bredvid ekan hade grävts ett utfallsdike, på vars kant bilmontör Eeli Elos skarpa öga hade upptäckt en trätapp, gjord av människohand. Vid närmare granskning fann han att det var handtaget till en eka och förstod genast fyndets värde. Han täckte igen ekan med jord och anmälde fyndet till rektor Niemi. En torvpelare togs på fyndplatsen och vid analyseringen på Geologiska forskningsanstalten bestämdes den antagna fyndnivåns ålder till bronsåldern. Då Panelia by är känd för sina många bronsåldersrösen, var denna datering synnerligen plausibel och därför utförde undertecknad i juni 1959 på uppdrag av Arkeologiska kommissionen en utgrävning på platsen.² I grävningen deltog konservator Jorma Savola, under vars ledning ekan behandlades för att tåla transporten till museet i Björneborg. Fil.lic. Veikko Valovirta tog de erforderliga proven för geologisk tidsbestämning. Som kartritare deltog konstnär Seppo Huovinen.

Ekan var barlagd efter en halv dags grävning. Den låg något snett inbäddad i grov detritusgyttja ovanpå några slonor. Den hade tydligen blivit uppdragen på stranden men lämnats att bli inslammad i gyttjan (fig. 1).

¹ Granskningsrapport av Unto Salo den 7. 10. 1958. Arkeologiska kommissionens arkiv.

² Utgrävningsrapport av Unto Salo den 4. 8. 1961. Arkeologiska kommissionens arkiv.

Fig. 1. Juuvajärvi, Kiukainen. Ekan barlagd in situ.

Formen var ganska väl bevarad, trots att aktern hade spruckit och gått av och den högra sidan hade brustit och tryckts in. Också fören, som låg högre och därför var sämre bevarad, hade spruckit. Den blottade ekan behandlades först invändigt och sedan utanpå genom att med blåslampor spruta in i ytlagret ett 2—3 mm tjockt lager polyglykol. Därefter sveptes runt ekan en säckvävsduk som fästes med hjälp av polyglykol. Under ekan byggdes en lave av plankor och bräder med vars hjälp den drogs upp på land. Den inlindade ekan klarade fint transporten till Björneborg, där den på nytt överdrogs med polyglykol och restaurerades med hjälp av tappar och kitt.

I sitt nuvarande skick är den ur en tallstam urholkade ekan 442 cm lång, 54 cm bred och 30 cm hög; de ursprungliga måtten torde ha varit en aning större. Ekan har i aktern ett 12 cm långt handtag (fig. 2), likadant som på den eka som Ella Kivikoski grävde upp ur sjön Kaksvetinen i Tammela,

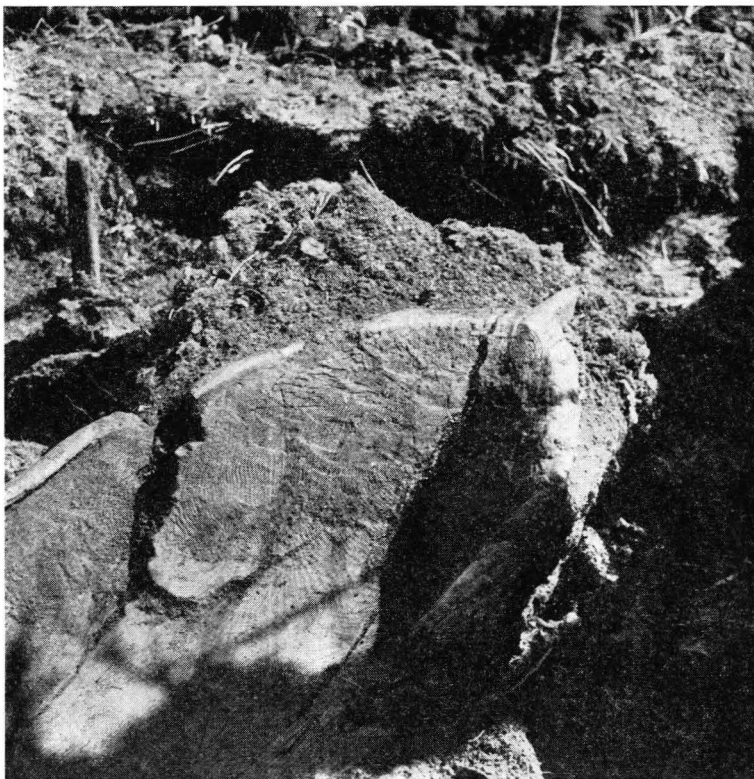

Fig. 2. Juuvajärvi, Kiukainen. Ekans akter (?) var tämligen väl bevarad. I ytan ses tydliga spår av bearbetningen.

Liesjärvi.³ Av de prov, som tagits från ekans yta, framgår enligt Veikko Valovirta (nedan), att ekan härstammar från övergången från järnålder till medeltid, alltså från den tid då Panelia by fick sin första bebyggelse.⁴ Den har då varit farkost på den lilla insjön och använts framför allt vid fiske. Bredvid ekan fanns rikligt med rester av en spjälkatsa, en näverhylsa för ett nätsänke och slanor, på vilka ekan hade dragits upp på stranden. En av slanorna var försedd med en fastbindningsskåra och ett bomärke och skall troligen tolkas som ett fiskbragdsmärke. Aldern på dessa fynd vet man inte; de behöver inte vara från samma tid som ekan.

Ekan förvaras i Satakunta museum (inv. nr 16444). *Unto Salo*

³ *Ella Kivikoski*, Hämeen rautakausi. Hämeen historia I, Esihistoria ja keskiaika, s. 39–40.

⁴ Panelia by hör till den s.k. finska rätten och blev bebodd senast i slutet av 1200-talet. Järnåldersgravar känner man inte i byn, varav den slutsatsen torde kunna dragas, att trakten var obebodd ännu vid slutet av järnåldern. Jfr *Mauno Jokipii*, Suomalaisen ja ruotsalaisen oikeuden alue Satakunnassa, Satakunta, kotiseutututkimuksia 14, s. 238.

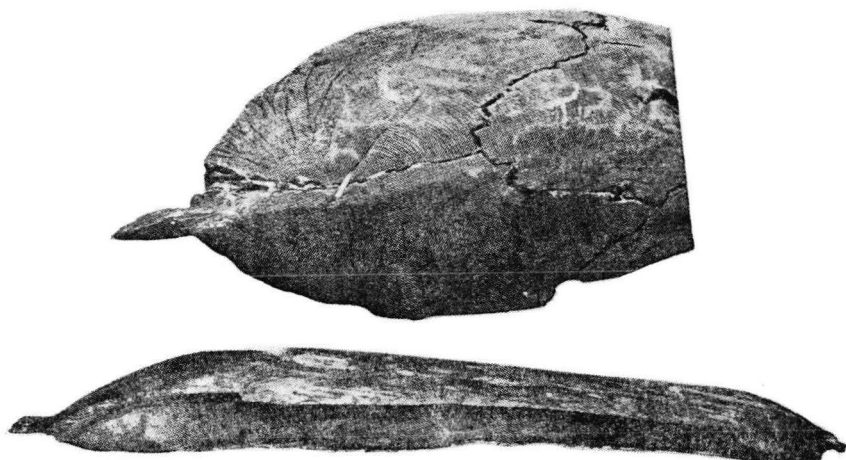

Fig. 3. Juuvajärvi, Kiukainen. Ekan efter restaureringen.

2.

Ekan hittades alltså på västra sidan av sjön Juuvajärvi i Panelia, på myrområdet mellan sjön och de odlade markerna. Torvlagret har tidigare varit tjockare, men nu på grund av dikningar torkat och sjunkit ihop. Vid platsen där ekan låg är lagerskikten följande:

A. 0—10 cm *Sphagnum-Carex*-torv, i vilken jämte träsubstans finns rester av följande växtarter: *Carex canescens*, *C. diandra*, *C. Goodenowii*, *C. lasiocarpa*, *Pedicularis palustris*, *Peucedanum palustre* och *Rumex hydro-lapathum*.

B. 10—20 cm telmatisk *Carex*-torv, i vilken förutom de tidigare *Carex pseudocyperus*, *C. rostrata*, *Cicuta virosa*, *Comarum palustre*, *Dryopteris telypteris*, *Filipendula ulmaria*, *Lycopus europaeus* och *Stellaria* sp.

C. 20—95 cm brun grovdetrusgyttja, *Alisma plantago-aquatica*, *Nuphar luteum*, *Nymphaea candida*, *Potamogeton alpinus*, *P. praelongus* och *Scirpus lacuster*.

D. 95—100 cm grå findetrusgyttja, i vilken förutom de tidigare *Myriophyllum spicatum*, *Nymphaea alba*, *Potamogeton natans*, *P. pectinatus* och *Scirpus maritimus*.

E. 100—110 cm grå lera, i vilken knappt med frön av lövträden *Alnus glutinosa*, *Betula pubescens* och *B. verrucosa*.

Lersedimentet gränsar till berget.

Sedimenten åskådliggör utvecklingen från öppet hav till strandskede och därifrån vidare till tämligen torr terrestrisk torv. Växtligheten under

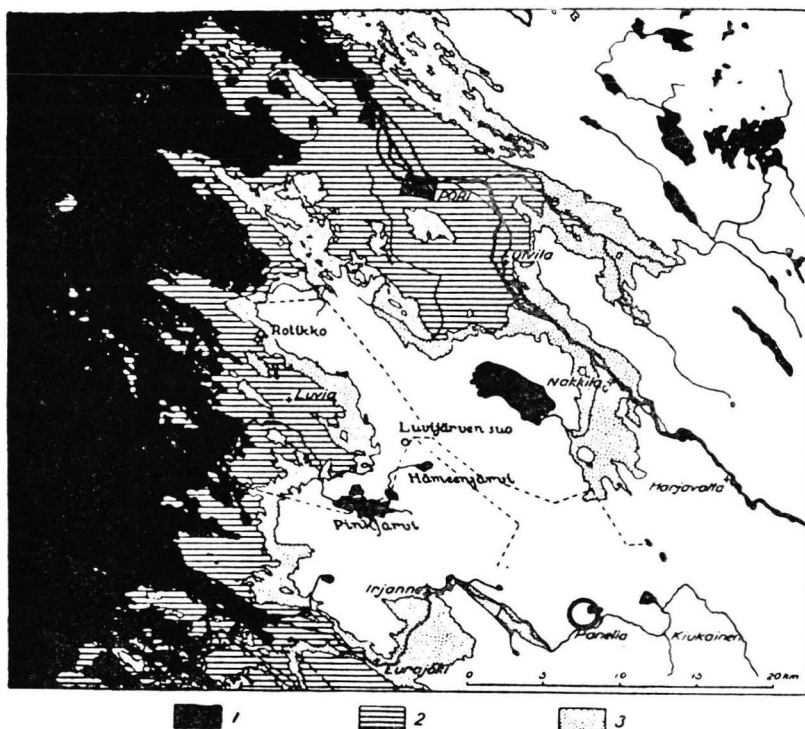

Fig. 4. Kustförskjutningen i Satakunta. 1 = havets nuvarande utsträckning, 2 = på 1000-talet, 3 = omkring Kristi födelse. Ekans fyndplats är utmärkt med en ring.

de olika skedena visar, att sjön isolerats i en halin miljö (*Potamogeton pectinatus* och *Scirpus maritimus*) och att växtunderlaget varit edafiskt gynnsamt, vilket till en stor del torde bero på förekomsten av Satakunta-diabas.

Sedimentseriens pollensammansättning och resultatet av diatomé-analyserna framgår av diagrammet fig. 5. Nästan hela serien hör till den subatlantiska tiden, då granen var det dominerande trädslaget i Finlands skogar. De ädla lövträden (*Corylus*, *Ulmus*, *Tilia*, *Quercus*) finns sporadiskt. Däremot är alens (*Alnus*) andel enhetlig och ganska stor, ibland över 20%. Detta synes vara ett drag som är speciellt för denna trakt och isynnerhet för kustbältet i Satakunta i subatlantisk tid, såsom framgår av de diagram från Luvia som Sauramo har publicerat.⁵ Granpollen finns det relativt knappt av i hela serien och det saknas helt i det understa provet, som består av ren lera.

Den skarpa övergången mellan lera och gyttna i föreliggande sediment-

⁵ M. Sauramo, Ulvilan vanhan kirkon maantieteellinen asema. Terra 54 (1942), s. 176.

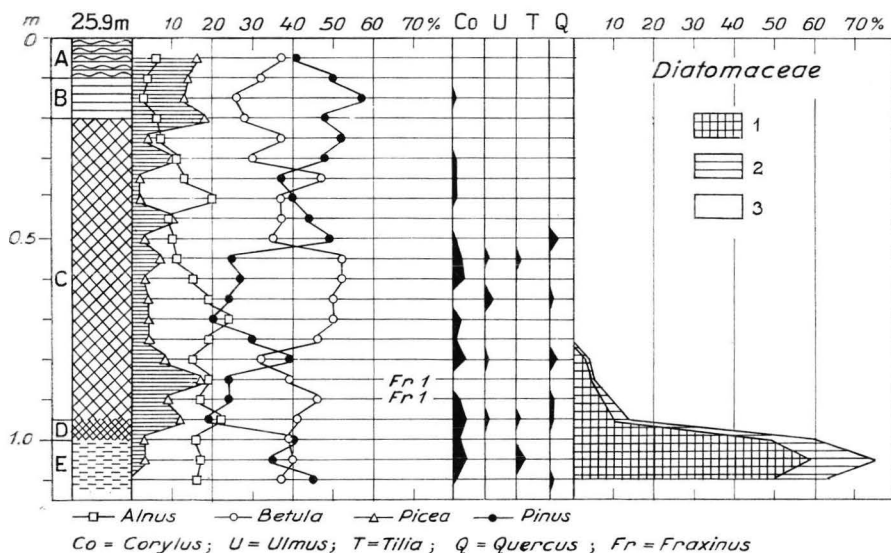

Fig. 5. Juuvajärvi, Kiukainen. Pollendiagram för ekans fyndplats. A = Sphagnum-Carex-torv, B = Carex-torv, C = grovdetritusgyttja, D = findetritusgyttja, E = lera. Diatomaceae: 1 = saltvattensarter, 2 = brackvattensarter, 3 = sötvattensarter.

serie, förutsätter liksom alltid en radikal förändring av vattendjupet. Detta visar sig också som en förändring i diatoméfloran vid övergången från lera till detritusgyttja. I de tre nedersta proven ur lerskiktet är diatomésammansättningen ungefär enahanda (fig. 5), med ungefär 50–70% typiska salt- och brackvattensarter, vilka var vanliga i Östersjö-bäckenets kustvatten under Litorina-havets tid.⁶ Enligt fil.lic. Kyllikki Salminens analys dominerar följande salina arter:

<i>Achnantes longipes</i>	<i>Gyrosigma balticum</i>
<i>Actinocyclus Ehrenbergii</i>	<i>Hyalodiscus scoticus</i>
<i>Campylodiscus clypeus</i>	<i>Melosira Juergensii</i>
<i>Cocconeis pediculus</i>	<i>M. moliniformis</i>
<i>C. scutellum</i>	<i>Navicula peregrina</i>
<i>Diploneis didyma</i>	<i>Nitzschia navicularis</i>
<i>D. interrupta</i>	<i>N. punctata</i>
<i>D. Smithii</i>	<i>Rhabdonema arcuatum</i>
<i>D. Stroemi</i>	<i>R. minutum</i>
<i>Grammatophora marina</i>	<i>Synedra crystallina</i>
<i>G. oceanica</i>	<i>S. tabulata</i>

⁶ Esa Hyyppä, Postglacial Changes of Shore-line in South-Finland, Bull. Comm. géol. Finl. 120 (1937).

Vid övergången från lera till detritusgyttja förändras diatoméfloran skarpt. Fastän det ännu i nedre delen av den grova detritusgyttjan finns små mängder brackvattensformer, visar sötvattensformer, vilka kraftigt ökar på 100 cm djup, en snabb minskning i saltvattnets inverkan. Fornsjön har i detta skede isolerats från havet. På 40 cm djup, i övre delen av detritusgyttjan, där ekan låg, är sötvattensformerna allena rådande.

För att noggrannare kunna bestämma tidpunkten för fornsjöns isolering har tröskelhöjden (25.5 m ö.h.) jämförts med K. Virkkalas⁷ strandförskjutningskurva för norra Satakunta. Beaktas fyndplatsens läge i förhållande till litorina-isobaserna får man som resultat, att sjön isolerades för ungefär 3500 år sedan. Ifall ekan hade blivit inbäddad i sedimenten under havsstrandsskedet, såsom antogs då dess ålder preliminärt bestämdes,⁸ hade också ekans ålder varit ungefär densamma. I själva verket blev ekan övergiven långt senare, under det insjöskede som följde på isoleringen.

Tidpunkten för sjöns isolering kan också bestämmas med stöd av pollenanalys. Bäst kan den ställas i relation till granpollenkurvan.

Hyypä⁹ har påvisat att granen blev allmän såväl i norra och mellersta som i södra Österbotten omkring 1800 f.Kr. Virkkala¹⁰ har kommit till samma resultat beträffande norra Satakunta. Salmi¹¹ har fäst uppmärksamhet vid det ställe i pollendiagrammen, där grankurvan börjar stiga kraftigt och daterat denna punkt till 1200—1100 f.Kr. med stöd av ett bronssvärd med åttkantigt fäste, som hittats i Isosuo i Panelia och som kan dateras arkeologiskt. Författaren¹² har också behandlat frågan om granens invandring i samband med utredningen av ett fynd av sjönöt i Evijärvi. I samstämmighet med Hyypäs och Virkkalas resultat bestämdes den enhetliga grankurvans början till c. 1800 f.Kr., men granpollenkurvans branta stigning till sitt stora postglaciala maximum inträffade först senare eller omkring 1200 f.Kr.

I Panelia började granens invandring redan före fornsjöns isolering, alltså för c. 3500 år sedan. Grankurvans stigning till sitt maximum inträffade först senare. Vattennivåns snabba sjunkande i samband med isoleringen har emellertid eroderat sedimenten så, att man inte exakt kan bestämma tid-

⁷ K. Virkkala, Kuusen yleistyminen ajankohta Länsi-Suomessa. Terra 62 (1950).

⁸ Satakunnan museo 1960.

⁹ Esa Hyypä, Kittilän lusikkalöydön geologinen iänmääräys, Suomen museo 1936.
— Esa Hyypä, Lapuan ja Pattijoen muinaissuoksien geologinen ikäys. Suomen museo 1950.

¹⁰ Virkkala, Terra 62.

¹¹ M. Salmi, Geologische Darlegung des Bronzeschwertfundes von Kiukainen, Suomen museo 1955.

¹² V. Valovirta, Paläobotanische Untersuchung über einen nördlichen Fundort subfossiler Trapa natans L. in Süd-Pohjanmaa, Bull. Comm. géol. Finl. 188.

punkten när granen blev allmän. Det erhållna resultatet, enligt vilket granens invandring i Panelia har börjat före år 1500 f. Kr. och maximum nåtts vid en senare tidpunkt, är dock i god överensstämmelse med tidigare forskningsresultat.

I ekan botten syns tydliga spår av en metallyxa. Med stöd av dem ansågs det möjligt att datera fyndet till bronsåldern och ange dess ålder till c. 3000 år.¹³ Fyndnivåns höjd över havet (25.5 m ö.h.) stöder denna datering, ifall det kunde påvisas, att den övergivits i havsstrandsskedet.

Emellertid har i Geologiska forskningsanstaltens C¹⁴-laboratorium gjorts en radiocarbondatering, som gett till resultat 810 ± 90 år (Su-9). Provet för denna datering bestod av detritusgyttja tagen omedelbart ovanpå ekan, och det erhållna värdet skall således uppfattas som en minimiålder för ekan.

Ekan från Panelia är alltså omkring 1000 år gammal. Arkeologiskt hör den till övergången från järnålder till medeltid och den har tydligen huggits ut med en vanlig järnyxa.

Veikko Valovirta

---

¹³ Satakunnan museo 1960.